

Önbizalom – tekintély, ellenállás – felelősség

Az embernek *önbizalomra* van szüksége. Rendszerint éppen valamiféle ellenállás kezdetén van nagyon egyedül az ember, alig van kit megkérdeznie, saját véleményére és saját bátorságára van utalva. Hogyan tehet szert erre a bátorságra? A gyermek gyengébb, mint a szülei, bizonyos értelemben egyenesen tehetetlen is, de ha szülők helyesen bánnak vele, akkor megszűnik ez az állapot, és a gyermek kicsisége ellenére kialakul az, amit önbecsülésnek nevezünk. Ez a helyes magatartás a valódi szülői szeretetből nő ki, és nem pusztán az önelégült önszeretetből. Senki sem írta le jobban ezt a folyamatot, mint egyik versében Friedrich Rückert (1788-1866):

*„Az tesz értékessé engem
önmagam számára,
hogy te szeretsz engem.”*

Annak a gyermeknek az életében, akit nem szeretnek, nagyjából így alakul át ez a mondat: „Mivel te nem szeretsz engem, nem tudom elfogadni magam.”

Létfontosságú azonban, hogy megtanuljunk pozitív kapcsolatban lenni magunkkal, mégpedig mindenekelőtt két okból: Először is az önbecsülésből fakad a sikeres emberi kapcsolatok képessége. Akinek jó, egészséges önbizalma van, az lesz képes olyan kapcsolatot kialakítani partnerével, amely egyenjogú személyek kapcsolata – ugyanis nincs szüksége a másikra ahhoz, hogy igazolja önmagát, hanem mintegy önmagában nyugszik. Akinél azonban fennáll a kisebbségi komplexus (így hangzik az Alfred Adler pszichoanalitikus által megalkotott fogalom), az arra fogja felhasználni a másikat, hogy annak rovására javítson saját sérült önbecsülésén; ezzel viszont tárggyá fokozza le a másikat, eszközzé bizonyos cél szolgálatában. Akinél fennáll a kisebbségi komplexus, az gátolt az önálló gondolkodásban, és inkább függ másoktól. Ez ahhoz a megállapításhoz vezet, hogy a jó önbecsülésből hallatlanul bátorító, a hiányzó önbecsülésből viszont elbátortalanító tendenciák fakadnak.

Meg kell tanulnunk a *tekintély helyes kezelését*. Kérdés: Ki érzi úgy korunkban, hogy támasza és támogatója valamilyen tekintély? A legtöbb embernek ma fenyegető képzetársításai támadnak e fogalommal kapcsolatban, ez pedig azt jelenti, hogy világunkban ritkán lehet találkozni valódi tekintéllyel, viszont túlságosan gyakran a bitorolt tekintéllyel. A valódi tekintély azért fáradozik, hogy más emberek elfogadják. Nem az a jelszava, hogy „Tiszteletük

kell engem!”, hanem ez: „*Nekem* kell minden erőfeszítést megtennem ahhoz, hogy »kiérdemeljem« a rám bízott emberek megbecsülését és bizalmát. Nem lehet magas pozícióm a döntő, hanem csak az, hogyan viselkedem emberként. Bizalomraméltónak és szeretetreméltónak kell lennem; nem kívánhatom meg egyszerűen, vagy nem feltételezhetem ezeket, hanem versenyezniem kell értük, elébük kell mennem a többieknek.” A valódi tekintély nem tartja magát tévedhetetlennek, hanem tudja, hogy a „tévedni emberi dolog” törvénye alól nincs kivétel. Ennek megfelelően a valódi tekintély megengedi a kritikát, sőt bátorít rá, tudván, hogy mindenki sokat tanulhat abból, ha ellene mondanak neki. A valódi tekintély kezelése ily módon minden résztvevő számára az önálló gondolkodás iskolájává válik.

A *hamis tekintély* jogtalan igényen, bitorlason nyugszik: mivel az illető nagyobb, erősebb, mivel egy csillaggal több van a váll-lapján, magasabb pozíciót ért el, önmagát tartja a legjobbnak, ezért jogosultnak érzi magát arra, hogy megkívánja „alattvalói” tiszteletét, alárendelődését, sőt szolgálkúságát. Világunkban kétségtelenül a bitorolt tekintély van túlsúlyban, erről mindenütt meg lehet győződni. A hamis tekintély nem tűri a lázadást, hanem ezek a tételek vezérlik: „Ha szeretsz, akkor nem kritizálsz engem, s ha kritizálsz engem, akkor nem szeretsz.” Itt nevelési alapelv az engedelmesség, olykor egyenesen a feltétlen engedelmesség, az érintett jobb belátása ellenére is. Ennek az összefüggésnek a megvilágítására a jezsuita rend alapítójának szabályaiból szeretnék idézni. Loyolai Ignác azt írja:

„Hogy minden tekintetben biztosra menjünk, mindig ragaszkodnunk kell ahhoz, hogy ami a mi szemünkben fehérnek látszik, az fekete, mihelyt a hierarchikus egyház így dönt. Meg kell fontolnunk, hogy mindannak, aki a hit alatt engedelmesen él, hagynia kell, hogy az isteni Gondviselés az előjárók által úgy vigye és irányítsa őt, mintha egy hulla lenne, amely hagyja, hogy bárhová helyezzzék és bármely módon bánjanak vele.”

Az *ellenállás* képességét is meg kell tanulnunk, de ilyen körülmények között hogyan lehet ez sikeres?

A bitorolt tekintéllyel létrejövő konfliktusban sok reakció lehetséges, ezek közül most csak a három legveszélyesebbet szeretném megemlíteni.

- *Az ember álcázása*: Saját tehetetlensége miatt az ember látszólag alkalmazkodik, az alázat álarcát viseli arra elött, és idővel elfelejti a visszafojtott igazságot, míg végül az álca és a személy egyetlen egységgé válik. A kortárs osztrák író, Peter Turrini minden korra vonatkozóan érvényesnek írta le ezt a gyermekkori folyamatot:

A Nem-et,
amit végül is mondani akarok,
százszor is elgondoltam,
csendben megfogalmaztam,
de sose mondtam ki.
Ott ég a gyomromban,
elakasztja lélegzetemet,
ott őrlődik a fogaim között,
és végül
barátságos Igen-ként
hagyja el a számát.

Az osztrák munkásköltő, Alfons Petzold (1882-1923) rámutatott arra, hogy sok depresszió akkor ér véget, amikor egy ember először meri kifelé is ténylegesen kimondani a bensejében élő Nemet. Hiszen a depresszió nem más, mint befelé irányított agresszió. Peter Turrini verse megmutatja a befelé irányított agresszió pszichoszomatikus következményeit is, nevezetesen a gyomor, a légzőszervek és a fogak károsodását. Tapasztalati tény, hogy a jó pszichoterápia révén az érintettek képesebbé válnak az ellentmondásra és az ellenállásra – ami persze nem gyakran vezet örömitöréshez a hozzátartozók részéről.

- A második reakció a *beilleszkedés abba, amit „hierarchikus ranglétrának” nevezhetnénk*, s ami a tyúkudvar „vagdalkozási rendjének” mintáját látszik követni. Ez a folyamat ma széles körben elterjedt. Az ember hamar megtanulja, kinek kell nyalnia, és kit szabad letaposnia. Így jönnek létre azok a „biciklisták” (felfelé haladva meggömbítik a hátukat, lefelé pedig keményen tapossák a pedált),

akik egyáltalán nem ritkán egy egész nép fő tömegét alkotják.

- Úgy tűnik, a harmadik reakciót első pillantásra pozitívabban ítélnék meg. Ez az az eset, amikor valaki kifelé elviseli ugyan a „látszat-lét” kínját, de belül arra vár, hogy lerázza az örök kudarc érzéseit – és *bosszút álljon*. A bosszúnak ez a formája azonban sajnos éppen elég sűrűn nem az ellenállást megalapozó, önálló gondolkodás bizonyítéka; gyakran inkább annak a „tömegnek” a létrejöttébe torkollik, amelyben az egyén tönkremegy, értelmét és lelkiismeretét átruházza egy „Führer”-re, s ezzel nem saját javát, hanem csupán a diktátor sikerét szolgálja. Ebből a példából látható, hogy az ellenállásnak olyan formái is léteznek, amelyek igencsak elnyomásba torkollnak. Ezek azok a formák, amikor a ráció, az értelem megkerülésével, illetve az érzelmek patológikus eluralkodásával hirtelen szörnyek lesznek olyanokból, akiket negatív érzelmek uralnak.

Az ellenállás tanúsításának helyes készsége szempontjából döntő még mindenekelőtt a *felelősség fogalmának kialakítása*. Meg kell tanulnunk, hogy túlnőjünk saját Én-ünkön, és eljussunk a Te-hez, megértve, hogy másokért is felelősséggel tartozunk. Ezt szolidaritásnak is lehetne nevezni. Olyan szolidaritásnak, amelynek döntő mércéi mindig a gyengék, a hátrányos helyzetbe szorítottak. Ez fáradtságos tanulási folyamat, amely a szülői házban kezdődik, az iskolában folytatódik, s a partneri kapcsolatban és az ember foglalkozásában kell tovább építeni. Max Adler osztrák szociológus (1873-1937), „a közös az első” életelv kitalálója, különbséget tett „érzelmi etika” és „felelősségetika” között. Ez utóbbihoz hozzátartozik, hogy belénk nevelt lelkiismeretünk („felettes énünk”) életünk során azzá fejlődjék, amit Igor Caruso mesterien „személyes lelkiismeretnek” nevezett. Minden, számunkra közvetített parancsot mérlegre kell tennünk, hogy megvizsgáljuk, könnyűnek, vagy nehéznek találhatjuk-e. Ez esetben nagyobb biztonságára tehetünk szert arra vonatkozóan, mikor kell engedelmességnünk, és mikor megengedett, sőt talán feltétlenül szükség-szerű az ellenállás. Így nem fogjuk többé vakon végrehajtani a parancsokat, hanem Gisella Uellenberg újságíró tételét követjük majd: „A németben az »engedelmessédek« a »hall« igéből származik. »Valakire hallgatni« azt jelenti, hogy úgy érezzük, az illető megszólított minket, mi egyetértünk vele, és ezért követjük őt. A »Halld a hangomat/Hallgass a sza-

vamra!« egészen más dolog, mint a »Megparancsolom neked!«. Annak, akire hallgatok, nincs szüksége arra, hogy parancsoljon nekem, mert azaz, amit mondott, meggyőzött engem, s ezért azt akarom, amit ő akar. Aki – mint Isten Mózesnek – azt mondja: »Hallgass a szavamra!«, az a másik tetszésére bízva, hallgatni akar-e rá, vagy sem; felnőtt partnernek tekinti a másikat, akinek a beleegyezését/helyeslését elnyerni törekszik, nem pedig rabszolgának, akinek az engedelmessége szükségképpen untatja.”

Ebben az esetben persze le kell győznünk a „haszonelvű gondolkodást” és kényelmességünket, mert joggal mondja a kortárs író, Benjamin Korn: „Létezik-e értelmes alapja annak, hogy az egyes ember felvegye a harcot ezzel a világgal? Ha a művészetet – a dolgot leegyszerűsítendő – felosztjuk olyanokra, akik kellemes életet élnek ebben a világban, és olyanokra, akik betörnek rajta a fejüket – az utóbbiak mit tudnak fölvonultatni serény és haszontalan eljárásuk mellett? Van-e köztük olyan, aki neme-sebb állapotban hagyta hátra a világot, mint amilyenként belépett abba? S nem éppen fordítva áll-e a helyzet, hogy mindegyikükkel csúnyán elbántak? Nem gyalázták-e meg őket életünk végéig, nem üldözték és kínozták-e, nem égették-e meg őket?”

Meggyőződésem szerint egyetlen olyan valóságos alap létezik, amely képes legyőzni ezt a haszonelvű gondolkodást: az, ha valaki megtanulta, hogy ne viselje el azt a jogtalanságot, ami a *másik* embert éri.

Legvégül: Vajon a katolikus egyház elősegíti/támogatja-e híveinek ellenállási készségét? Évszázadokon át önállóan parancsvégrehajtásra nevelte tagjait, gyakran egyenesen addig menően, hogy utasította a katolikusokat, engedelmességen az Isten által rendelt felsőbbbségnek – tehát például Hitlernek. Így maga az egyház is hozzájárult ahhoz, hogy Hitler az általa elindított egyházüldözésben bevethette és kihasználhatta alattvalóit. A hatvanas években aztán a II. Vatikáni Zsinat nagyszerű kísérlet volt arra, hogy pszichoterápiai folyamatot indítson el az egyházon belül, és önálló felelősséggel bíró, felnőtt emberekké tegye a keresztényeket. A jelenlegi visszalépést a zsinat előtti időkre azoknak „köszönhetjük”, akik páni félelemmel reagáltak erre a változásra (mivel az túl hirtelen jött), de reméljük, hogy ez a mai helyzet végül is meghaladott kőzjátéknak bizonyul majd.

Erwin Ringel

Forrás: Publik-Forum Extra, Widerstehen